

BAROKNÍ DOMY V KARLOVÝCH VARECH

LUBOMÍR ZEMAN

Obr. 1: Karlovy Vary, zástavba města v první polovině 17. století. Johann Schindler 1652 (Karlovarské muzeum, sbírka grafiky).

Karlovy Vary prodělaly na konci 19. a počátkem 20. století značně rozsáhlou přestavbu své historické zástavby, díky níž dnes patří k jedinečným sídelním celkům architektury historizujících slohů v České republice. Doposud se soudilo, že tato masivní přestavba města spolu se zhoubnými požáry smetla veškeré stopy minulosti a že ze starších vývojových etap zástavby se, až na Zámeckou věž a Dientzenhoferův chrám sv. Máří Magdalény, mnoho nedochovalo. Jak se dnes však ukazuje, není tomu tak zcela.

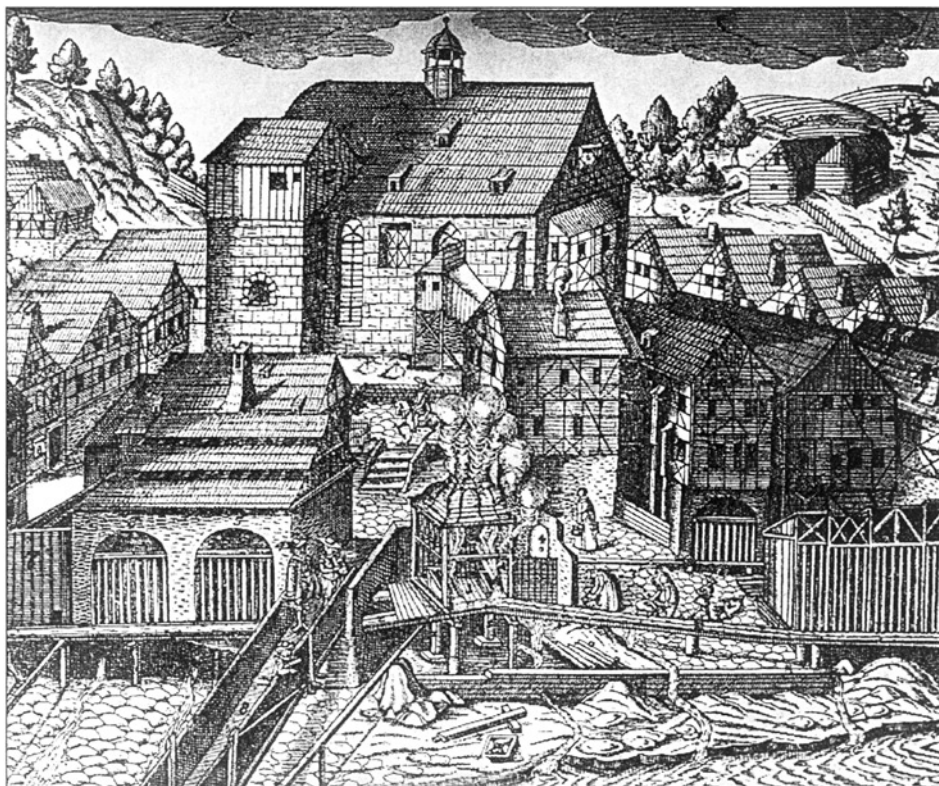
Centrum lázeňského města Karlovy Vary se rozkládá na obou březích říčky Teplé, v bezprostřední blízkosti Vřídla. Na levém břehu řeky se pod hrádkem císaře Karla IV. - dnešní Zámeckou věží, rozprostíralo náměstí - tržiště. Komunikace v urbanistické osnově byly určeny především terénem, který i dnes zřetelně naznačuje obtížnost pravidelnějšího založení. Pevné hradby Karlovy Vary nikdy neměly, jen jednotlivé cesty byly uzavřeny jednoduchými branami. V 16. století jsou v Karlových Varech zmiňovány první veřejné lázeňské domy. Vřidelní voda byla vedena přes řeku Teplou dřevěnými žlaby přímo do koupelí v lázeňských i soukromých domech. V polovině 16. století bylo ve měs-

tě na čtyřicet lázeňských domů a přibližně 200 koupelen v soukromých domech. Lázeňští hosté, převážně šlechta, si najímali takto vybavené domy na celý svůj pobyt v lázních.

V roce 1604 bylo takřka celé město zničeno velkým požárem. Nová výstavba podržela starý urbanistický plán. První grafická zachycení zástavby v Karlových Varech (rytina Simona Cato z roku 1625, lept E. Andrého a syna, rytina Johanna Schindlera z roku 1652) nám přináší velké množství zajímavých detailů tehdejší zástavby (obr. 1). Jednotlivé měšťanské domy byly situovány převážně na hloubkových, jen výjimečně širkových parcelách a obracely se do veřejného prostoru svými mohutnými štíty. Jako celá oblast českého Krušnohoří měly i Karlovy Vary těsné vazby na blízké Sasko a sousední Chebsko. Drtivou převahu zde mělo německy mluvící obyvatelstvo. Tato skutečnost také zákonitě ovlivňovala architekturu i běžné stavební principy. Domy, mnohdy i třípatrové, byly stavěny z typických hrázděných konstrukcí. Přízemní části domů, v inundačním pásmu říčky Teplé neustále pod hrozbou záplav, již byly patrně vyzděny, v některých případech se zdá, že mohly být ještě sroubeny. Patra a štíty pak byly vyzdviženy z hrázděného zdiva, za-

větrovaného šikmými vzpěrami, v podokenních výplních ondřejskými kříži. Některé objekty mají patra předstupující před líc přízemního zdiva. Na vedutě G. Hupschmanna z doby kolem roku 1630, zachycující Vřídlo s kostelem

sv. Máří Magdalény, jsou naznačeny hrázděné štíty domů s viditelnými konstrukcemi krovu i s uplatněním bedněného či prkenného štítu. Střechy jsou většinou vysoké, sedlové a kryté šindelem s mohutnými komíny (obr. 2).

Obr. 2: Karlovy Vary, Vřídlo a gotický kostel sv. Máří Magdaleny. G. Hupschmann kolem roku 1630.

Od konce 17. století prožívaly Karlovy Vary, díky zvýšené lázeňské proslulosti, léta hospodářské prosperity. Návštěva lázní se stala módou. V době vrcholného baroka se Karlovy Vary zvětšily více než trojnásobně a staly se zároveň dostaveníčkem vznešené společnosti ze všech částí Evropy. Roku 1701 u ohybu říčky Teplé, na místě dnešního Grandhotelu Pupp, dal postavit saský kurfiřt a polský král August Silný tzv. Saský sál. Roku 1728 byl vedle něho vybudován Český sál tzv. Becherův letohrádek. Počalo se stavět i na Nové louce, v Ondřejské a Vřídelské ulici. První, ještě dřevěné divadlo bylo postaveno roku 1717. V roce 1732 byl položen základní kámen k novostavbě kostela sv. Máří Magdalény podle projektu K. I. Dientzenhofera na místě původního gotického kostela nad Vřídlem. Stavba byla dokončena roku 1736. Na počátku 18. století je v Karlových

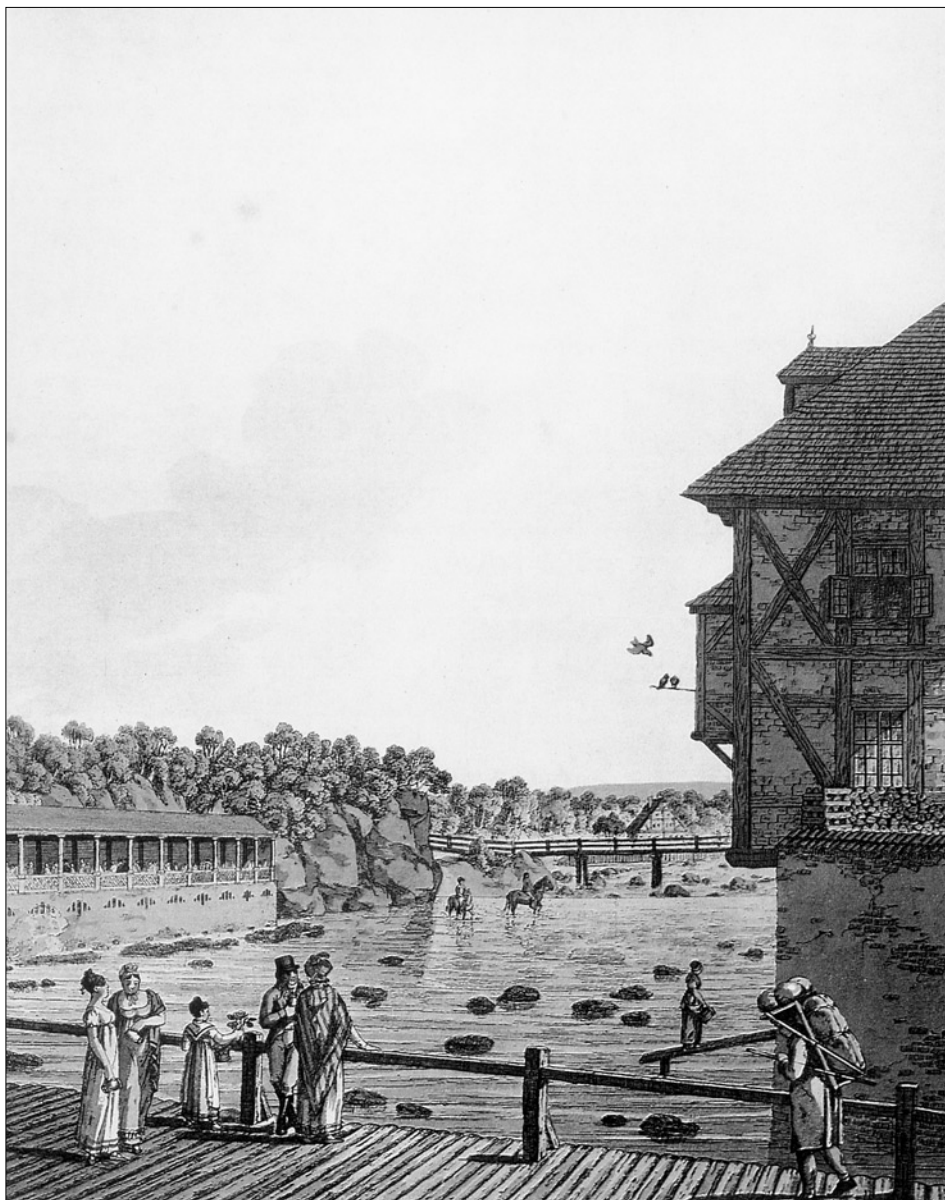

Obr. 3: Karlovy Vary, prospekt města z roku 1733, pohled na řeku Teplou směrem k Saskému sálu (Karlovarské muzeum, sbírka grafiky).

Varech již na šedesát lázeňských domů. Nadále byly stavěny z hrázděného zdiva, jak o tom svědčí další rytiny a veduty města - např. malovaný střelecký terč z roku 1711 s carem Petrem Velikým v lázni, rytina města od F. Fischera z roku 1726 i prospekt lázeňského města z roku 1733 (obr. 3). Hrázdění bylo i nadále jednoduché s uplatněním šikmých vzpěr a ondřejských křížů. Na vedutě J. Spahna, zachycující Karlovy Vary před osudným požárem v roce 1759, je již nápadné užívání barokních štítů.

V roce 1759 vypukl v domě U tří mouřenínů na Tržišti velký požár, který zničil na 224 domů včetně městské věže a radnice. Následujícího roku byl vydán dvorním dekretem zastavovací plán města. Obnovovaná zástavba se řídila již plně barokními principy s komfortností a vybaveností jak veřejných budov, tak i měšťanských a lázeňských domů. Nová výstavba dodala dosud venkovskému prostředí Karlových Varů již výrazně charakter městského interiéru. Město dostávalo více méně jednotnou architektonickou tvářnost - usměrňovala se hladina zástavby, vedle sedlových střech s mohutnými štíty kolmo k uliční frontě byly na základě protipožárních předpisů budovány střechy s hřebenem souběžným s ulicí, začínaly se uplatňovat i střechy mansardové. Zajímavým fenoménem, takřka unikátním a zdůrazňujícím kompaktnost zástavby, bylo řešení střech se středními vikýři - střešními štítovými nástavci. V duchu barokní okázalosti, aby ještě více upoutali lázeňské hosty, se Karlovarští stále více snažili o výraz velkoměstského prostředí. U domů se počínaly pozvolna „maskovat“ hrázděné stěny, a to alespoň u průčelí směřovaných k veřejnému prostoru. Vedle palácových staveb s pozdně barokními fasádami se však i nadále uplatňovaly stavby s přiznanou hrázděnou konstrukcí zavětrovanou šikmými vzpěrami, jak to dokládají další veduty (obr. 4).

S rozmachem klasicismu a romantismu dochází postupně k proměnám zástavby. Hrázděné zdivo se již plně zakrývá, omítá a viditelné zůstává maximálně u štítových stěn. Fasády domů dostávají jednoduché klasicistní členění s uplatněním velice oblíbených žaluziových okenic. Tato snaha o velkoměstský výraz světovosti nám napříště již úporně skrývá historické, pro tehdejší dobu však velmi „laciné“ a málo honosné hrázděné konstrukce (což ale neznamená, že se i nadále jako tradiční způsob zdění nebudovaly).

Obr. 4: Karlovy Vary, hrázděný dům v Křížové (dnešní Vřídelní) ulici, naproti Mlýnské kolonádě. Karel Postl 1812 (Karlovarské muzeum, sbírka grafiky).

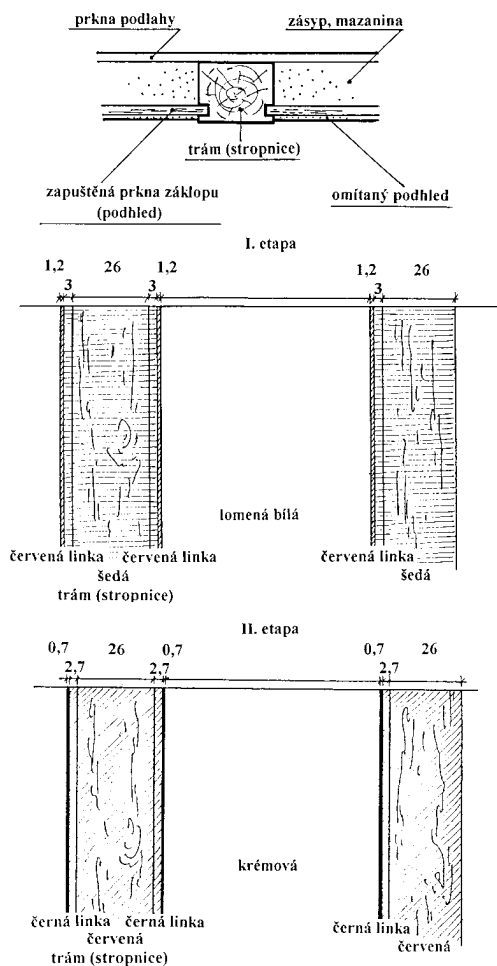
V současné době se terénními průzkumy, či přímo během stavebních úprav, odhaluje větší množství starších konstrukcí měšťanských domů. Podle jednotlivých indicií a již provedených analýz je lze datovat do období vrcholného nebo pozdního baroka.¹⁾

Jedním ze vzácně zachovaných měšťanských domů v Karlových Varech je dům „U krásné královny“ (čp. 335/48) na Staré Louce (obr. 5). Tento proslavený karlovarský dům měl být z důvodu „lepšího využití dispozičního konceptu“ modernizován - jak jinak než zbouráním. Demolice byla zdůvodňována špatnou statikou objektu. Zachovat se měla pouze uliční fasáda. Tato „modernizace“ byla odsouhlasena všemi dotčenými orgány, a tak jediným, kdo nepřestával o ohrožený dům bojovat, zůstal Památkový ústav v Plzni. Po změně majitele nové statické posouzení stavu domu prokázalo, že objekt se nenachází v takovém stavu, který by opravňoval jeho demolici. Nový vlastník zahájil časo-

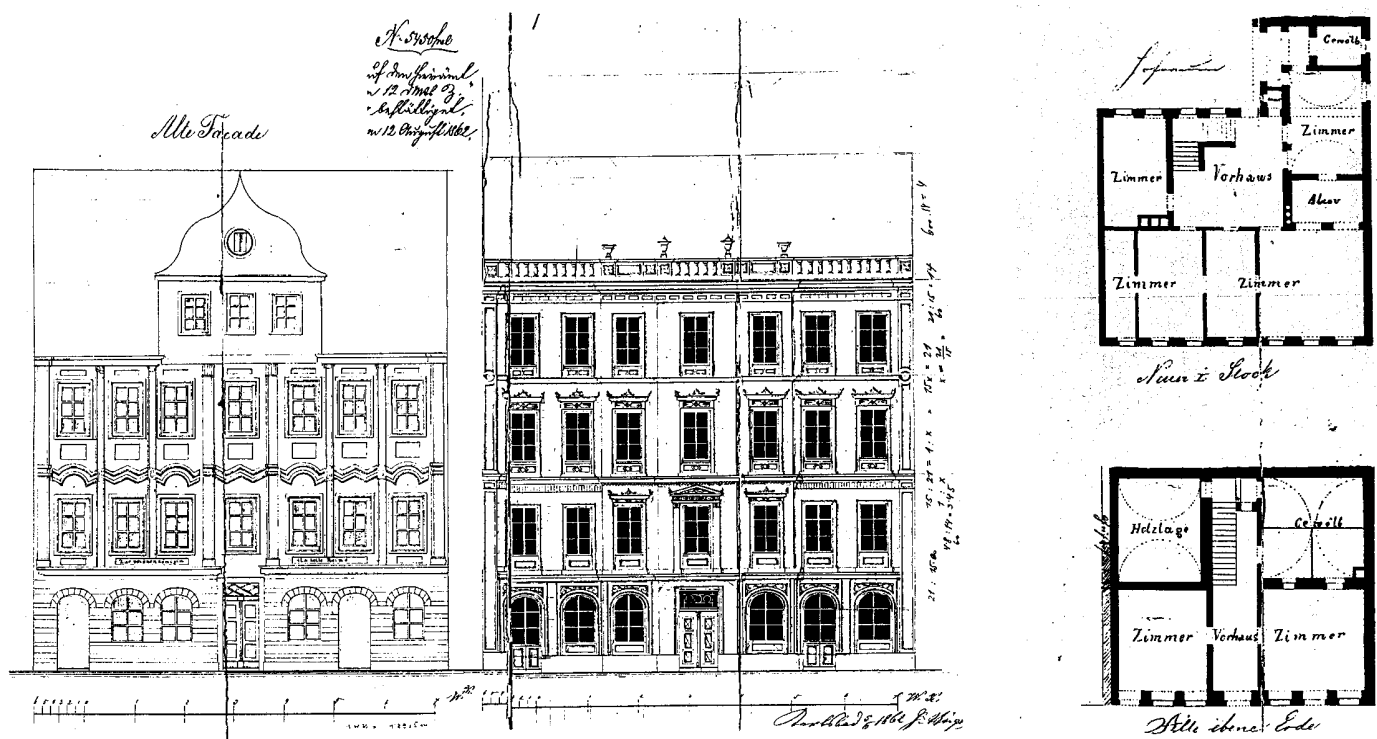
1) L. Zeman - V. Dlesk, Objekty hrázděné konstrukce v Karlových Varech, In: Historický sborník Karlovarska IV., Karlovy Vary 1996, s. 121 až 140.

Obr. 5: Karlovy Vary, dům „Krásná Královna“ čp. 335/48 na Staré Louce - uliční průčelí (dnešní stav).

Obr. 6: Karlovy Vary, dům „Krásná Královna“ - schéma stropů a původní výmalby interiérů (zaměřil L. Zeman, měřeno v cm).

Obr. 7: Karlovy Vary, dům „Krásná Královna“ - vlevo stav před úpravou, vpravo po úpravě roku 1862, půdorys přízemí a 1. patra (Stavební archiv ÚM Karlovy Vary).

vě náročnou adaptaci objektu, vedenou ovšem bohužel dost razantním způsobem a navíc několikrát přerušovanou, přesto ale znamenající jeho záchranu. Před započítím statického zabezpečení přízemí byly provedeny sondážní průzkumy, které odhalily závažné nové poznatky o vývoji barokního měšťanského domu v Karlových Varech.

Dům „U krásné královny“ byl postaven na Staré Louce, tehdy nejvýznamnější promenádě lázeňského města, královským krejčím Adalbertem Krausem, mezi již stojícími domy „Maltézský kříž“ a „U zlatého lva“ (od roku 1803 nazývaného „Modrá štika“).²⁾ Adalbert Kraus byl roku 1748 obdařen výnosným úřadem výběrčího daní v Karlových Varech. Rok postavení se dosud odvozoval od zápisu stavebníka domu do seznamu majitelů lázeňských penzionů v témže roce (1748).³⁾ Samotný název domu - „Zur schönen Königin“ - je doložen k roku 1756. Na základě dendrochronologické analýzy dřevěných konstrukcí zpracované Mgr. Jitkou Dvorskou z Dendrochronologické laboratoře v Mikulčicích, je však výstavba objektu datována do let 1718 - 1719, čímž se tak zařazuje k nejstarším domům v Karlových Varech.⁴⁾

Vlastní podobu domu známe z rytiny Leopolda Platzer z roku 1802 a ze stavebních výkresů přestavby z roku 1862 (obr. 7). Původně třípodlažní objekt (přízemí a dvě patra) s vysokou sedlovou střechou obsahoval střední mohutný, vikýřový nástavec s karnýzovým (přílbovitým) štítem. Vysoký pilastrový řád se střídavě segmentovými a trojúhelnými nadokenními římsami se vzepjatými náběhy, dodával fasádě přímo palácový charakter. Konstrukce objektu (uličního průčelí i štítů a vnitřních příček) byla, jak se později ukázalo, od prvního patra hrázděná. Tato klasická hrázdeňná konstrukce byla v interiéru částečně obezděna, a proto nebyla dle síly zdíva bez sondáže rozpoznána. Výplně ploch konstrukcí jsou na uličním průčelí ze smíšeného zdíva, vnitřní příčky z dřevěných hatí vyplétaných dřevěnými štěpinami s hliněnou omazávkou s typickými vrypy pro udržení omítky.

Stropy jsou trámové s nepatrně zapuštěným záklopem - v dolní třetině trámů je proveden zářez, do něhož jsou uloženy hatě omotané povřísem. Výplň pak tvoří hliněná mazanina, jako znamenitý protipožární prostředek. Na stropě v přízemí byl nalezen i systém původní výmalby - ve dvou časově nepřilís

2) V. Karell, Die Alte Wiese zur Goethezeit, In: Karlsbader historisches Jahrbuch, Karlsbad 1940, s. 71.

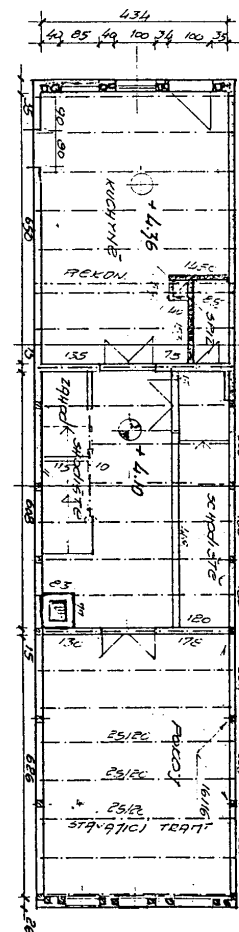
3) K. Nejd - E. Hanáková, Krásná královna, Lázeňský časopis 1971.

4) J. Dvorská, Dendrochronologická analýza domů „Petr“ a „Krásná královna“ v Karlových Varech, Závěrečná zpráva, strojopis Brno 3. 3. 2000.

Obr. 9: Karlovy Vary, dům „Sedm planet“ čp. 382/33 na Tržišti - vstupní průčelí dnešní stav, půdorys 1. patra.

Obr. 8: Karlovy Vary, dům „Maltézský kříž“, dnes „Heda“ č. 50 na Staré Louce - sonda mezi přízemím a 1. patrem uličního průčelí s odkrytou profilovanou římsou.

Obr. 10: Karlovy Vary - zástavba kolem Tržiště. Leopold Platzer 1802 (dům „Sedm planet“ vlevo se štítem), Karlovarské muzeum.

vzdálených etapách byl trámový strop příznán - v první etapě byly stropnice zatónovány šedou barvou, omítané výplně byly u trámů lemovány šedou linkou a orámovány lemem tmavé červené (terakotové), vnitřní plochy byly bílé; ve druhé etapě byl nátěr trámů změněn na červenou (terakotovou) s červeným lemováním a černou linkou, plocha pak byla jemně krémová (obr. 6). Tento systém rozbarvení byl nalezen také u hrázděné konstrukce patra - v chodbě a v prostoru nad klenbou levé dvorní místnosti (což dokládá, že i tato místnost byla původně plochosťopá). Náslapnou vrstvu tvořily v prvním patře barokní čtvercové parkety.

Pravý poklad se však skrýval v prvním a druhém patře domu. Zde byla takřka v plném rozsahu nalezena původní výmalba interiéru, dokonce ve třech vrstvách. Nejspodnější vrstva výmalby - iluzivní pole s vyžlabenými rohy - náleží zřejmě do doby výstavby objektu v barokním období. Druhá vrstva s květinovým motivem - svazky růží a oblíbených tulipánů - je rokoková a třetí vrstva s iluzivní malbou figurálních i zvířecích motivů s romantickou krajinou je klasi-

Obr. 11: Karlovy Vary, dům „Sedm planet“, výplet hrázděné konstrukce a dekorativní vrypy v podkrovní.

cistní. Architekturu interiéru doplňovaly původní dveře s iluzivním mramorováním. Nalezená výmalba interiéru je pro Karlovy Vary unikátní a kromě výmalby interiéru Poštovního dvora již dnes zcela ojedinělá.

Hrázděná konstrukce uliční fasády se zřejmě klasicistní výmalbou interiéru byla odhalena i na sousedním domě „Maltézský kříž“ (dnes dům „Heda“, č. 50). Bohatě profilo-

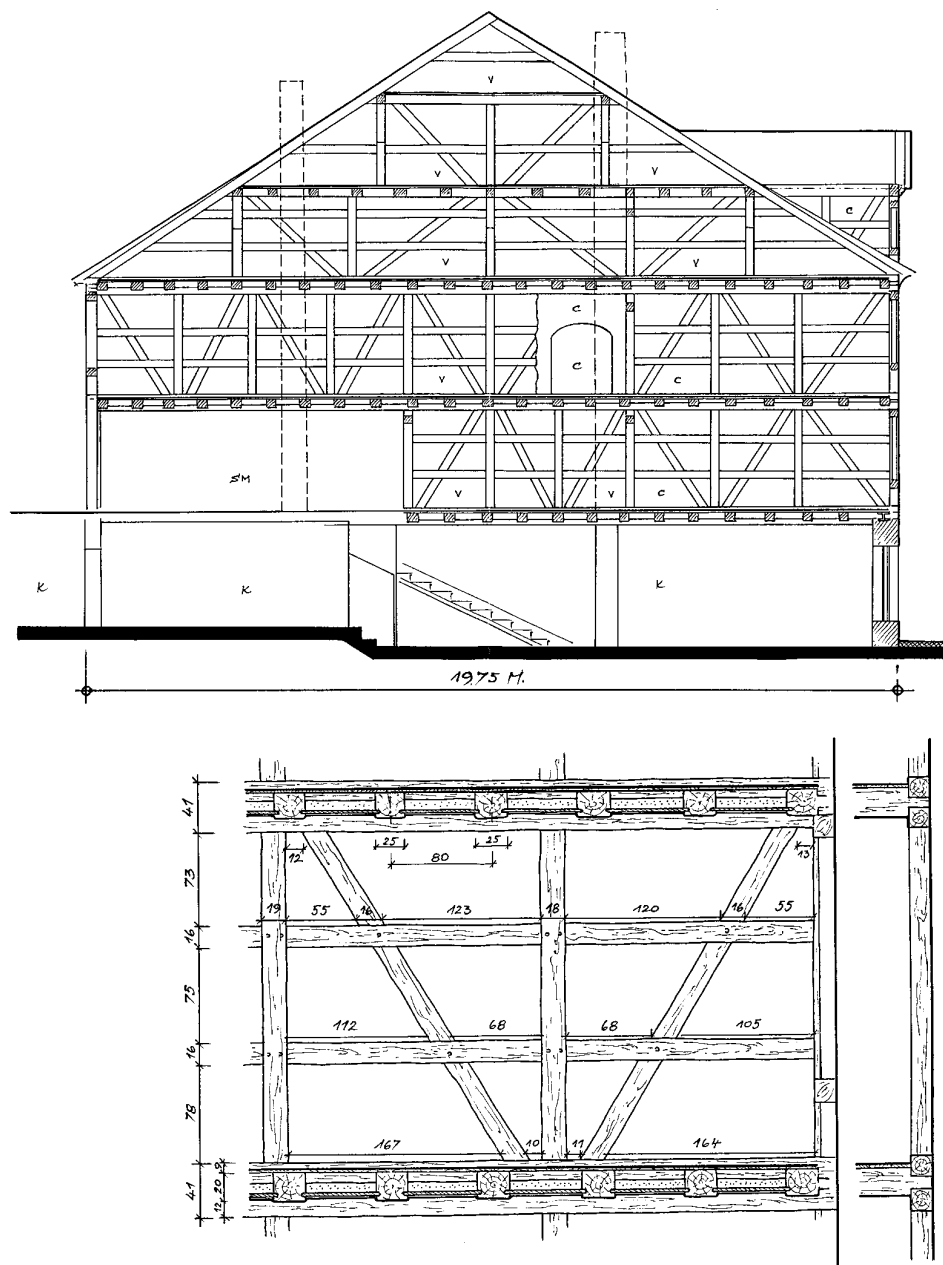
vaná římsa, jež tvoří vlastní práh hrázděné konstrukce, vysunutá z líce zdiva dokládá dřívější pohledové uplatnění hrázděného průčelí (obr. 8).

Domů s prokázanou hrázděnou konstrukcí známe dnes v Karlových Varech ale již více. V samém centru města, na Tržišti, patří dům zvaný „Sedm planet“ (čp. 382/33), se svou celistvou hrázděnou konstrukcí po celé délce stavby k ojediněle dochovaným příkladům měšťanského hrázděného domu v Karlových Varech. Dvoupatrový dům byl postaven na velmi úzké, hloubkově orientované parcele přímo proti radnici. Základní dispozice domu je do hloubky trojtraktová, s přední obytnou funkcí, střední komunikační a zadní s kuchyní a komorami (obr. 9).

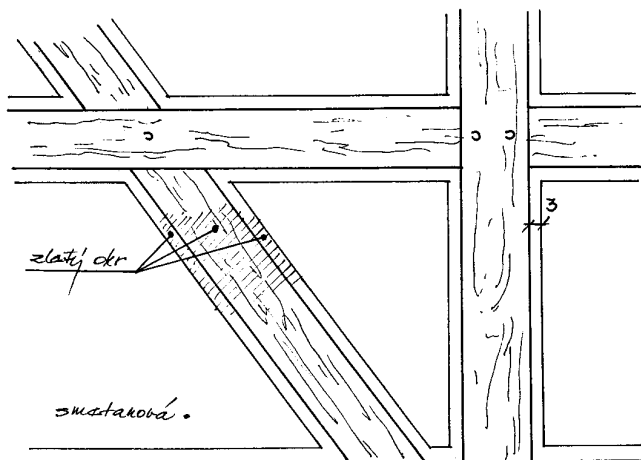
Hlavní průčelí je směrem do náměstí tříosé, fasáda hlavního průčelí byla omítnutá a tektonicky pročleněná. Přízemí bylo od dalších pater odděleno plochou římsou, na které byly umístěny symboly tehdy známých sedmi planet, jako domovní znamení. Obdélná okna byla dekorována šambránami se suprafenestrami i parapetními výplněmi. Dům je zastřešen sedlovou střechou s okapní orientací, s hřebenem souběžným s frontou náměstí. Ve střední ose je umístěn vikýř, zastřešený sedlovou stříškou s drobným elipsovitým větracím okénkem v trojúhelném frontonu. Původně vyrůstal přímo z hmoty objektu, čímž se z něho stávala skutečná střešní štítová nástavba završená zvonovitě zalamovanou atikou (obr. 10).

Obvodové zdivo přízemí a dvorního traktu prvního patra je vyzděno z lomového kamene, ostatní zdivo je provedeno již z hrázděné konstrukce. V předním, obytném traktu jsou vyzdívky konstrukce z pálených cihel, ve středním traktu pak z výpletu se štětami proplétanými mezi vertikální tyčky s hliněnou omazávkou. K hrázděným příčkám oddělující jednotlivé trakty byla ze strany chodby připojena (respektive volně přiložena) komínová tělesa vyzděná z cihel. Všechny stěny, včetně hrázděných konstrukcí, byly druhotně překryty rákosem a zaomítnuty. Odhaleny byly původní trámové stropy s polozapuštěnými omítanými záklopy, ukládané podélně do štítových zdí a do zdvojených prahů hrázděné konstrukce. Hrázděná konstrukce plynule přechází až do podkroví (obr. 12).

Dispozice druhého patra opakovala dispozici patra prv-

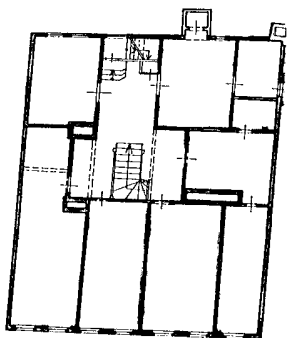
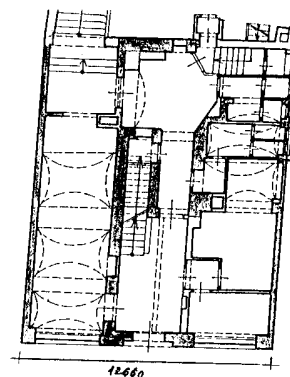
Obr. 12: Karlovy Vary - dům „Sedm planet“, schéma hrázděných konstrukcí severní štítové stěny a detail konstrukce jednoho pole (zaměřil M. Rajkovic a L. Zeman).

Obr. 13: Karlovy Vary, dům „Sedm planet“, schéma původní výmalby interiéru (zaměřil L. Zeman).

Obr. 14: Karlovy Vary, dům „U zlatého vola“ - „Petr“ ve Vřídelské ulici čp. 85 - uliční průčelí před rekonstrukcí a půdorys 2. patra.

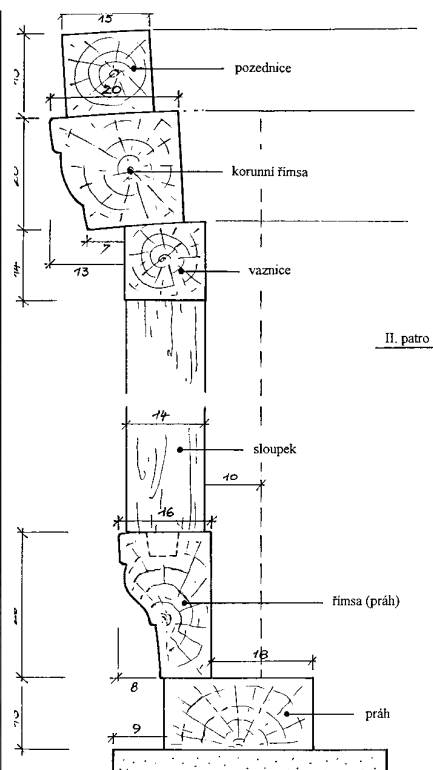
zen i systém původní výmalby, kdy trámy hrázděných konstrukcí byly pohledově příznány a opatřeny barvou zlatého okru, výplňové plochy byly omítnuty a zatónovány bíle (jemně smetanová) s lemováním trámů hrázdění (stojek, vzpěr, paždiků a patrně i stropů) linkou šíře 3 cm v barvě zlatého okru - shodnou s barevností dřevěných částí (obr. 13). Střední mohutný vikýř včetně dalších příček podkrovní je rovněž hrázděný. Výplně hrázděných konstrukcí štítových stěn, vyplétané s hliněnou omazávkou, zde mají charakteristické vrypy - tzv. „Murl“- částečně provedené nástrojem i ručně. Tyto vrypy jsou řešeny vysloveně s cílem dekorování ploch - bez omítnutí, opatřené pouze vápennou líčkou (obr. 11). Výplně ve spodní části u nároží jsou vyzděny lomovým kamenem. Podle zachovaných hrázděných konstrukcí lze objekt datovat do období vrcholného či pozdního baroka - do 1. poloviny 18. století nebo až po velkém požáru města roku 1759. Bližší datování nám určí až dendrochronologická analýza dřevěných konstrukcí.

Hrázděné konstrukce uličního průčelí i vnitřních příček má i sousední dům zvaný „Pomerančovník“, dnes Hotel Proměna (čp. 381/31). I zde bylo hrázdění velmi jednoduché, sestávající ze sloupků a paždiků, pouze u nároží a ve štítových stěnách byly volné plochy zavětřovány šikmými vzpěrami. Další dochované hrázděné konstrukce byly odhaleny v domech čp. 54 „U melounu“ a čp. 58 na Staré Louce, hrázděnou konstrukcí měl i Helenin dvůr a donedávna i výletní hostinec Malé Versailles. Nedávno byla hrázděná konstrukce objevena i v poměrně skromném domě v Moravské ulici č. 13.

Jedním z nejvýznamnějších a zřejmě nejstarších měšťanských domů v Karlových Varech je však dům „Petr“, původně zvaný „U zlatého vola“ čp. 85 (obr.

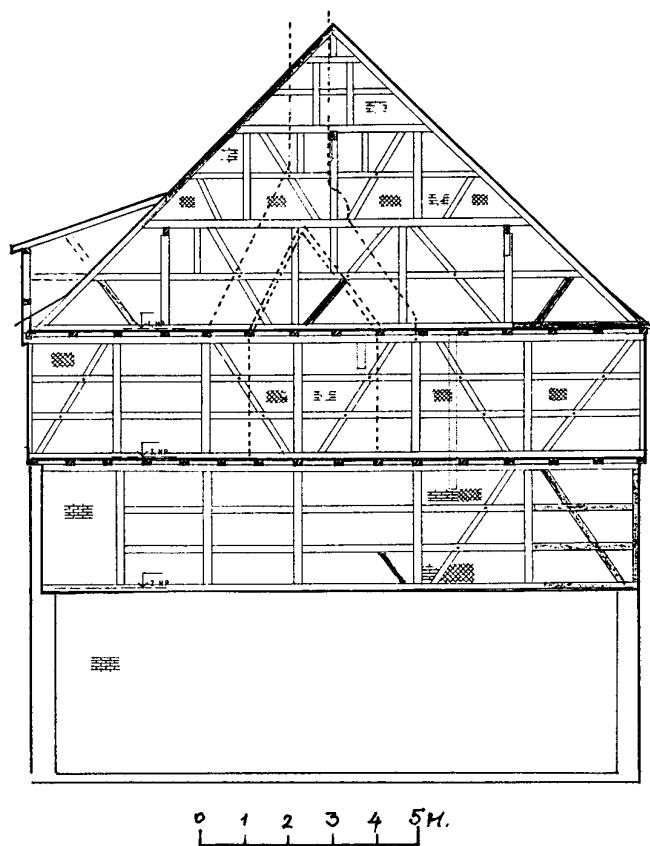

Obr. 15: Karlovy Vary, dům „U zlatého vola“ - „Petr“ - detail předsazené hrázděné konstrukce uličního průčelí (foto a zaměření L. Zeman).

niho včetně hrázděné konstrukce. Hrázdění s výpletem je zde ale provedeno i ve dvorním traktu, vlivem vlhkosti však bylo právě zde již totálně destruované. V torzu zde byl nale-

14). První zmínka o hospodě, která byla postavena hned za městskou branou v Křížové, dnešní Vřídelské ulici, je z roku 1756.⁵⁾ Systém konstrukcí je obdobného charakteru jako do-

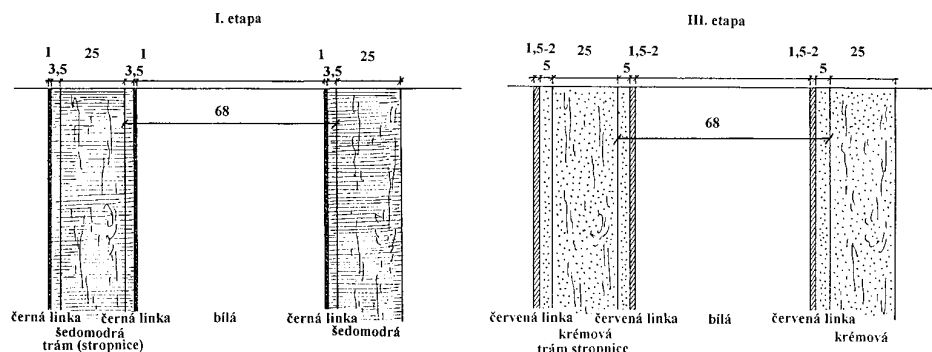
Obr. 16: Karlovy Vary, dům „U zlatého vola“ - „Petr“ - schéma hrázděných konstrukcí levé štítové stěny (zaměřil B. Kubíček).

mu „U krásné královny“. Po sejmutí dekorativních prvků iluzivního hrázdění, uplatněných při přestavbě v roce 1923, byla odhalena předsazená hrázděná konstrukce druhého patra. Hrázděné průčelí bylo původně příznané, což opět dokládá profilace římsy - prahu konstrukce a výrazná červená barevnost dřevěných prvků (obr. 15). Na ploše výplní z výpletu a mazaniny se bohužel původní omítka téměř nedochovala (byla zřejmě odstraněna při úpravě domu v roce 1923), pouze v malém torzu byla nalezena červená linka podél trámu s bílou vnitřní plochou výplně.

Hrázděné jsou i štítové stěny, dvorní průčelí i střední vikýř a příčky v interiéru. Původní jsou i jednotlivé stropy (obr. 16). Zaklenutí levého traktu, vnitřní schodiště a systém černé kuchyně v traktu pravém pochází z klasicistní úpravy objektu. I v tomto domě se dochovala, alespoň torzálně, původní výmalba interiéru v několika obměňovaných etapách svého vývoje (obr. 17). Trámové stropy byly opět řešeny s příznanými stropnicemi s nepatrně zapuštěným záklopem do drážky trámu. Trámy byly původně nalíčený šedomodrým nátěrem a vnitřní omítané plochy lemovány stejně barevnou linkou s černým okrajem, vnitřní plochy byly bílé. V další etapě se rozvrh barevnosti příliš nezměnil, pouze nebyla obnovena okrajová černá linka. Později byla ba-

Obr. 17: Karlovy Vary, dům „U zlatého vola“ - „Petr“ - uliční průčelí po rekonstrukci (všechny fotografie autor).

Obr. 18: Karlovy Vary, dům „U zlatého vola“ - „Petr“ - schéma původní výmalby interiéru (zaměřil L. Zeman).

revnost změněna, stropnice byly nabarveny jemně krémovým tónem, stejně tak byl proveden lem a okrajová linka byla vytažena v červené barvě. Vnitřní plochy byly opět bílé. Stejný systém rozbarvení ploch byl aplikován vždy i na hrázděných příčkách a obvodových stěnách celého domu. Nad krajním oknem ve druhém patře (v pravé části domu), se zachoval drobný větrací otvor vymezený hrázděním s původní výmalbou, který sloužil pro odvětrání prostoru, kde zřejmě dosud bylo otevřené ohniště černé kuchyně (což nasvědčoval i druhotně zazděný otvor dymníku). Vzorky z hrázděných konstrukcí, stropů a krovu byly dendrochronologicky datovány do období let 1706 - 1709, čímž se tak stává nejstarším domem v Karlových Varech.⁶⁾

Pro značné napadení dřevokaznými škůdci a houbami byl dům „Petr“ již několikrát určen k demolici. Přesto se podařilo najít investora, který byl ochoten tento slavný dům

5) K. Ludwig, Alt-Karlsbader Gast-und Speisehäuser, In: Un ser Egerland Nr. 4 und 5, Eger 1906, s. 66.

6) J. Dvorská, viz pozn. 4.

nezbourat. V současné době tak probíhá jeho celková adaptace, kterou lze podle průběhu prací označit za vskutku památkovou obnovu. Po podrobném mykologickém průzkumu se všechny zdravé konstrukce zachovávají, včetně stropů, hrázdění i výpletů mezi jednotlivými konstrukcemi, napadené a zničené dřevěné konstrukce se nahrazují novými trámy s respektováním původního systému hrázdění. Hrázděné konstrukce budou v interiérech prezentovány i s obnovou výmalby stěn a stropů. Uliční průčelí však bude respektovat již tak typický charakter domu s iluzivním hrá-

děním z roku 1923 (obr. 17). Vypovídací hodnota objektu tak i po rekonstrukci zůstane vysoká.

Sondážní průzkumy, které byly dříve u památkově nechráněných objektů zcela ignorovány, tak odhalily závažné nové poznatky o vývoji barokního měšťanského domu v Karlových Varech. Svou celistvou hrázděnou konstrukcí patří uvedené domy k unikátním ukázkám městského hrázděného domu v Čechách.

DIE BAROCKHÄUSER IN KARLSBAD

Karlsbad erlebte um die Wende des 19. und 20. Jahrhunderts eine beträchtliche Umgestaltung seiner historischen Bebauung, auf deren Grunde es heute zu den bedeutendsten Siedlungskomplexen der historisierenden Architektur in der Tschechischen Republik zählt. Trotz dieses massiven Umbaus schätzt man eine größere Menge älterer Konstruktionen einzelner Bürgerhäuser ab, die man in die Barockperiode datieren darf.

Nach dem verderblichen Feuer 1604 muss die Bebauung fast völlig erneut worden sein. Mit der Fortentwicklung des Badewesens in der Barockperiode bekam die Stadt im 18. Jh. eine mehr oder weniger einheitliche architektonische Gestalt - man regulierte die Bebauungshöhe, neben den giebelständigen Satteldächern mit großen Giebeln baute man auf Grund der Feuersicherheitsvorschriften die Traufständigen, zur Geltung kamen auch Mansardendächer. Eine interessante Erscheinung, die die kompakte Bebauung sozusagen betonte und unifizierte, stellt der Bau der Dächer mit achsialen Gaupen - giebelartigen Dachaufsätzen dar. Die Häuser wurden weiter mit Anwendung der traditionellen Bau-technik - des Fachwerks - gebaut (Abb. 1 - 4). Schrittweise aber, im Geiste der barocken Pracht, wurden die Fachwerkstirnseiten überdeckt. Das Fachwerk blieb lediglich an den Giebelwänden sichtbar.

Unter die bedeutendsten Beispiele der festgestellten oder bewiesenen Fachwerkbauten in Karlsbad zählen die Häuser „Zur schönen Königin“ (Konskr.-Nr. 335/48) an der Alten Wiese mit einer außerordentlich erhaltenen Innenausmalung (Abb. 5 - 7) und das benachbarte Haus „Maltheserkreuz“ (z. Z. Haus „Heda“, Abb. 8), „Sieben Planeten“ und „Orangenbaum“ (z. Z. „Promenáda“) am Marktplatz (Abb. 9 - 13), weiter Häuser Konskr.-Nr. 54 „Zur Melone“ und Konskr.-Nr. 58 an der Alten Wiese; vor allem aber ursprünglich „Zum goldenen Ochsen“ genanntes Haus „Petr“ in der Vřidelní (Sprudel-, Abb. 14 - 18) Gasse. Das Fachwerk befindet sich auch im Helenenhof in der Nähe des Sanatoriums Imperial und es gab bis unlängst auch im Ausflugsrestaurant Klein Versailles. Vor kurzem stellte man eines auch im verhältnismäßig bescheidenen Haus in der Moravská G. 13.

Als spezifische Zeichen der Barockbaukunst und -baukultur in Karlsbad soll man das einfache mit Schrägstreben und Andreaskreuzen als Windverstrebung verstärkte Fachwerk mit ausgeflochtenen Füllungen mit Estrich nennen, ferner massive axiale Gaupen, im Inneren dann halbversenkte Einschubplattendecken mit Rinnen in zuerkannten Deckbalken und die Farbenbehandlung der Balkenkonstruktion mit einer umrahmenden Linie. Mittels Dendrochronologie datierte man jene Objekte in den Anfang des 18. Jahrhunderts - Haus „Zur schönen Königin“ in die Jahre 1718 - 1719 und Haus „Petr“ in die Zeitspanne 1706 - 1709.

Die Sondierungen halfen also neue bedeutende Feststellungen zur Entwicklung des Barockbürgerhauses zu erreichen. Mit ihrem unversehrten Fachwerk zählen genannte Häuser zu einzelartigen Beispielen des städtischen Fachwerkhäuses in Böhmen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Karlsbad, Bebauung der Stadt in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Johann Schindler 1652. Karlsbader Museum, Graphische Sammlung.

Abb. 2: Karlsbad, der Sprudel und die Kirche der hl. Maria Magdalena. G. Hupschmann gegen 1630.

Abb. 3: Karlsbad, Prospekt der Stadt aus dem J. 1733. Ansicht der Tepl zum Sächsischen Saal hin gesehen. Karlsbader Museum, Graphische Sammlung.

Abb. 4: Karlsbad, Fachwerkhaus in der Kreuzgasse (jetzt Vřidelní - Sprudelgasse), gegenüber der Mühlenkolonnade. Karel Postl 1812. Karlsbader Museum, Graphische Sammlung.

Abb. 5: Karlsbad, Haus „Zur schönen Königin“ Konskr. - Nr. 335/48 an der Alten Wiese. Straßenfassade (gegenwärtiger Zustand).

Abb. 6: Karlsbad, Haus „Zur schönen Königin“. Schemen der Decken und der ursprünglichen Ausmalung der Innenräume (vermessen von L. Zeman).

Abb. 7: Karlsbad, Haus „Zur schönen Königin“. Links Zustand vor der Umgestaltung 1862, rechts Zustand danach, Grundriss vom Erdgeschoss und dem 1. Stockwerk. Úřad města Karlovy Vary (Stadtamt Karlsbad), Bauarchiv.

Abb. 8: Karlsbad, Haus „Maltheserkreuz“, heute „Heda“ Nr. 50 an der Alten Wiese. Sondierung zwischen dem Erdgeschoss und dem 1. Stockwerk der Straßenfassade mit einem abgedeckten profilierten Gesims.

Abb. 9: Karlsbad, Haus „Zu den sieben Planeten“ Konskr. - Nr. 382/33 am Marktplatz. Eingangsfassade, gegenwärtiger Zustand, Grundriss des 1. Stockwerks.

Abb. 10: Karlsbad, Bebauung um den Marktplatz. Leopold Platzer 1802 (Haus „Sieben Planeten“ links mit einem Giebel), Karlsbader Museum.

Abb. 11: Karlsbad, Haus „Sieben Planeten“. Ausgeflochtene Füllung vom Fachwerk und dekorative Kerben im Dachgeschoss.

Abb. 12: Karlsbad, Haus „Sieben Planeten“. Schema des Nordgiebelwand-fachwerks und Detail der Konstruktion eines Feldes (Vermessung M. Rajkovič und L. Zeman).

Abb. 13: Karlsbad, Haus „Sieben Planeten“. Schema der ursprünglichen Ausmalung der Innenräume (Vermessung L. Zeman).

Abb. 14: Karlsbad, Haus „Zum goldenen Ochsen“ - „Petr“ in der Vřidelní (Sprudel-) Gasse Konskr. - Nr. 85. Straßenfassade vor der Rekonstruktion, Grundriss vom Erdgeschoss und dem 2. Stockwerk.

Abb. 15: Karlsbad, Haus „Zum goldenen Ochsen“ - „Petr“. Detail der ausgekragten Fachwerkkonstruktion der Straßenfassade (Foto und Vermessung L. Zeman).

Abb. 16: Karlsbad, Haus „Zum goldenen Ochsen“ - „Petr“. Fachwerkschema der linken Giebelwand (Vermessung B. Kubíček).

Abb. 17: Karlsbad, Haus „Zum goldenen Ochsen“ - „Petr“. Straßenfassade nach der Rekonstruktion.

Abb. 18: Karlsbad, Haus „Zum goldenen Ochsen“ - „Petr“. Schema der ursprünglichen Ausmalung der Innenräume (Vermessung L. Zeman).

(Übersetzung J. Noll)